

De båtar som använts i Svartälvens nedre del har fram till de sista årtiondena under förra seklet till överväldigande del utgjorts av flatbottnade ekor. Rodde man under 30- och 40-talet från mynningen upp till Immetorp kunde man vid snart sagt varje brygga se en flatbottnad eka. Dess botten var bestruken med tjära. Far hade två ekor, en vid vår brygga i Flottnäset och en vid älvmyningen. På våren tjärade far botten på ekorna både in- och utvändigt.

Ekorna blev så småningom gråa av sol, vatten och ålder. Det enda man kostade på dem var beck och trätjära på våren. Sen stod de sig sommaren ut. På hösten före isläggnings drogs de upp en bit på stranden och vändes upp och ner med ett par bräder eller bockar under. På våren, när de flesta ekor blänkta svarta och doftade tjära kunde det hända att någon av de gamla och gistna ekorna blev liggande kvar på den plats där den lagts föregående höst. Kanske hade ägaren blivit gammal och skröplig och orkade inte längre delta i vårens och sommarens fiske. I regel fick den ligga kvar hela sommaren utan att någon rörde den. Gräset växte upp omkring den, albuskar sköt nya skott upp ur den fuktiga jorden invid och genom båtens springor. Så drogs en grön ridå för den gamla ekan och den föll i glömska. Flera somrar efteråt kunde ett barn snava över den och förundra sig över hur väl gräs och buskar lyckats gömma den.

Och ekan själv då? Jo, den hade sina egna drömmar.

E k a n

av Nils Bergius

Ekan såg inte mycket ut för världen där den låg, nästan täckt av fjolårsgammalt gräs intill den halvruddna gårdsgården. Torra bruna löv fyllde dess botten. Bara några meter från den bredde tjärnens mörka vatten ut sin vattenspegel. Men det var nu många somrar sen ekan hade glidit fram på tjärnen bland dansande vattenskräddare, vass och gula näckrosor.

Vårsolen gassade. Den sken rätt in genom de spruckna sidobräderna. Bräderna var gråa av sol och vind. Det var längesen någon hade gjort sig omaket att tjära den. Ena årtullen saknades, den andra var avbruten. Årorna vilade på ekans botten.

Ibland återupplevde ekan sin ungdom. En gång hade den varit skinande svart och doftat tjära lång väg. En gång hade den smeks av valkiga händer. En gång, nej, många gånger hade den burit sin husbonde,

en av Brickegårdens välbeställda bönder, över tjärnens vatten, klivit sig fram bland nate och vass, lastad med ryssjor och störrar. Rodd av starka armar hade den förts uppför Svartälvens strida strömfåra under blida vinturar medan ekot av klubborna studsade mellan stränderna då de slog fast lakryssjepålarna i älvens bottenlam. Sommarljumma kvällar hade den speglat sig i Möckelns blanka spegel medan näten lades ut. Och otaliga var de fiskar som under årens lopp slagit sig trötta mot dess bastanta trävirke.

Några gröna grässtrån hade trängt fram genom springorna i ekans botten. Vid sidorna tovade sig fjolårsgammalt gräs. Bakom aktern kikade några hästhovar blygt fram. En albuske skylde dess för med sina knoppande grenar. Och ekan visste vad som skulle hända: en dag skulle alen rädda sina skott rakt igenom den och gräset binda en krans runt dess söndriga bord.

En fågel slog till på albusken. Det var en fågel med röd strupe och vita tvärband på vingarna. Ekan kände igen den. Det var en bofink som hade sitt bo i en björk i närheten. Den bad:

– Sjung för mig, fågel. Du ser ju att jag är gammal och snart skall vittra sönder. Under hela den långa vintern hörde jag bara talgoxens kvitter. Sjung, bofink.

Och bofinken sjöng. Den böjde sitt huvud bakåt och spände ut bröstet. Dess sång förstummade alla andra ljud runtomkring. Ekan glömde sin bedrövliga situation. Den drog sig till minnes sin ungdom då den nytjäd gled ut på ett morgonlugnt vatten med sin husbonde vid årorna. Han var i då i sin krafts dagar. Ingen annan båt gled så snabbt fram på vattnet. Få var de dagar mellan vår och höst som ekan legat oanvänd vid stranden. Husbonden hade skött om den väl: såg till att det inte samlades för mycket vatten i den, rustade den väl på våren och gjorde den redo för fisketurerna i tjärnen och älvens vikar. Och skrattande badgäster hade tagit den i besittning för glada äventyr ute på öppen sjö.

Då tystnade fågeln mitt i en drill. Sent om länge när ekan vaknat upp ur sina drömmar var den borta. Också solen var borta; mörka skyar hade skockat sig på himlen och en och annan regndroppe föll ner. Och fast ekan

visste att många dagars sol och många dagars regn skulle torka och röta sönder den sög den girigt i sig varje droppe som föll. Snart strömmade regnet ner. Åter blev ekan våt och blänkande men den förmådde inte hålla vattnet kvar. Det sipprade bort genom springorna och försvann ner i jorden för att ge nytt liv åt gräset och albuskens rötter. Gräset sträckte på sig; snart skulle dess frön slå rot i ekans skrymslen. Och albusken ruskade på sig så att ett regn av vattenpärlor föll ner över båten som om den ville säga, att så skulle dess frön snart falla över den.

Ekan låg stum och hörde regnet smattra mot vattenytan några få meter från den, hörde ett par sjösatta båtar skrapa mot varann och det lätta rasslet av kättingar som sträcktes. Mest överväldigande var ändå doften av tjära som spreds från en av båtarna.

– Kom igen, bofink, bad den tyst för sig själv medan grodorna som sökt skydd för solen under den hoppade fram i regnet. –

Men ingen fågel kom. Bara regnet smattrade hårt mot det murkna trävirket och ekan tänkte med saknad på sin husbonde som nu varit borta flera somrar.

Mot aftonen stillnade regnet. Himlen klarnade och i öster sprang regnbågen fram. Ekan gladdade sig åt den. Under sitt långa liv hade den lärt sig älska färger. Ofta hade den speglat sig i den färgskimrande oljehinna som stundom kunde skönjas på vattenytan efter några dagars blåst. Myggen kom fram och dansade, steg upp och ner i en böljande rytm och slog sig så till ro i ekans fuktiga inandöme.

I skymningen kom ett par halv vuxna pojkar gående på stigen ner mot tjärnen. De hade skurit sig ett par metspön bland albuskarna och ämnade nu pröva fiskelyckan i tjärnen.

– Titta, där ligger en eka, ropade den ene. – Den kanske vi kan använda.

– Äsch! Du ser väl att den är gammal och gisten, svarade den andre.

– Strunt i det!. Flyter gör den väl i alla fall.

Pojkarna gick fram till ekan. De började slita och dra i den medan myggsvärmen yrvaket steg upp. Till slut lyckades de rubba den någon decimeter. Så kom de på att de kunde bägge dra i kättingen som låg under sittbrädet i fören. Knak! Sinkan i ekan som kättingen var kopplad till lossnade.

– Vi försöker skjuta ut den, sa den ene.

De ställde sig båda bakom aktern och pressade på. Och kanske hade regnet gjort marken under ekan hal; den rörde sig i alla fall framåt i det våta gräset, decimeter för decimeter. Pojkarna pustade ut ett slag och gjorde sedan nya försök. Och till slut hade fören glidit ut någon meter ut i vattnet.

– Vem skall ge sig ut först?

– Förslaget var mitt. Du får vänta till sen!

– Vi kan väl gå i båda två?

– Nej, den klarar bara en. Nu går jag i!

Då blev det liv i den andre pojken. I sin iver att komma först i ekan knuffade han till sin kamrat som hade hunnit halvvägs upp i den så att han förlorade balansen och klev i vattnet. Det räckte honom över anklarna

– Nu blev jag blöt, klagade han. –Tänk om jag blir förkyld!

– Du får väl gå hem och få något torrt på fötterna, sa den andre.

Och så blev det. Efter att ha kastat en sista blick på ekan slängde de sina alspön och lomade bort.

Natten kom och svepte in ekan i sitt barmhärtiga mörker där den låg i sin förnedring. Men någon gång hörde den ett sorlande ljud. Det kluckade, tisslade och tasslade som om tusen vågor småpratade med varandra.

Jag drömmer, tänkte den. Jag går i barndom. Jag drömmer.

Men den drömde inte. Sorlet blev starkare och starkare. Och i det svaga nattljuset upptäckte den vad som var på väg att ske: vattnet i tjärnen steg. Det trängde allt längre in under den. Högre och högre steg vattnet och i dagningen kände ekan att den var fri. Den flöt.

Åter kunde ekan höra vågor klucka mot dess sidor. Det var som i gamla dagar. En vindil förde den ut i tjärnen. Den drev allt längre bort från stranden.

Riktigt är jag mig väl inte lik, tänkte den när den såg sin spegelbild i vattnet. Jag har nog åldrats en del sen sist. Men för gamla båtar finns inte mycket att välja på: antingen sjunker man eller blir upphuggen till ved.

Vinden låg på från norr och förde den genom ett vattenfyllt dike ut i älvfåran. En stark ström grep den och förde den med fart ner mot badet där vattnet nu steg allt högre upp på sandstranden. Bakom den låg en tall-

dunge som snart skulle översvämmas. Men strömmen förde ekan i en vid båge längs stranden och i ett lugnare tempo ut på Möckeln. Åter kretsade skriande fiskmåsar över den, åter såg den mörka skuggor pila fram under sig,

Jag tror gäddan leker, tänkte den och mindes sin ungdoms fisketurer då bastanta gäddor slagit sig trötta mot dess bottenbräder innan husbonden hade avlivat dem med ett slag över huvudet med en yxnacke och stoppat in dem i en säck.

Det här är min sista resa, tänkte ekan. Till sin förvåning märkte den att vattnet i den inte hade stigit mer än någon decimeter. Det sakta stigande vattnet hade under natten tätat dess springor: den hade ”truttat”. Och medan regn, solsken och mörker växlade drev den allt längre ut på sjön.

Ett par veckor drev den så omkring på sjön. Ostliga vindar förde den längs den västra strandremsan i höjd med Backa. Så blev vinden västlig under ett par dagar och ekan fördes tillbaka mot älvmyningen. Den starka snösmältning som hade orsakat det höga vattenståndet hade nu stagnerat och älven tryckte nu inte på lika mycket som förut varför en sydlig vind kunde föra den in mot vassen vid Sandviksbadets strand. Där blev den liggande i vågskvalpet på grunt vatten och tyckte att livet som pensionerad eka ändå hade sina ljusa sidor.

Juni kom med varma och soliga dagar. Skollediga pojkar kom ner till badet på förmiddagarna och plaskade i vattnet med uppdragna byxben. Fram mot midsommar började man bada på allvar, gäster började i strid ström komma till den närbelägna campingplatsen. En del kom i bilar med en husvagn på släp medan andra nöjde sig med att ligga i tält.

En dag kom en bil med en plastbåt på trailer. Föraren och hans hustru sköt ut båten i vattnet i närheten av den plats där ekan låg. Långsamt och säkert sjösattes den, en smäcker skönhet i vit plast med röda fartlinjer målade på skrovet. Den såg nedlåtande på den gamla ekan.

– Vad är du för en då? En som dej har jag visst aldrig sett förut.

– Jag? Ja....jag ...stammade ekan och försökte strama upp sig så gott det nu gick. – Jag är en av Brickegårdsböndernas ekor och jag....

Längre hann den inte förrän den blev avbruten av plastbåten.

– Ja, jag kunde väl tro att du är från landet. Det sysns ju lång väg. Ingen människa vill väl sätta sin fot i en farkost som du. Du måste vara väldigt gammal. Nej, nu har jag inte tid med dej längre. Nu ska det bli åka av förstär...

Plastbåtens ägare hängde nu en svart manick i aktern på den. Så klev han i den, hjälpte sin fru ombord och drog i ett snöre på manicken där bak. Det hördes ett vrål och svallvågor från båten som nu fick upp farten satte ekan i gungning. På nolltid var båten ute i strömfåran och styrde sen mot Sandtorpsudden.

– Det må jag då säga, suckade ekan. – Mycket ska en få höra innan årtullarna ramlar av.

Plastbåten brummade nu allt längre bort. Plötsligt hörde en krasch och motorljudet dog bort. Efter en stund kom båten tillbaka i sakta fart medan någon hela tiden öste vatten ur den. Ekan kisade mot solen. Bestämt hade båten fått ett stort hål i vattenlinjen. Jojo, den såg så lagom högfärdig ut nu.

– Högmod går före fall, sa ekan när plastbåten lade intill.

– Vi körde på en sten utanför udden, muttrade plastbåten. Sen teg den. Snart hade dess ägare vinschat upp den på trailern igen, kopplat den till bilen och kört iväg.

Det var skönt att man blev ensam igen, tänkte ekan. Den där skönheten var faktiskt lite påfrestande.

Sommaren gick. Juli kom med regniga dagar. Augusti blev något bättre. Det var då ett par kräftor fann en fristad under ekan och slog sig ner där någon tid. En andmamma brukade simma förbi ekan varje morgon i spetsen för sju små ungar. De började nu bli flygfärdiga i slutet av augusti. De flaxade med vingarna, tog sats och försökte göra en liten flygtur. I september var de så stora att de gick sina egna vägar. De försvann från älven men kunde skicka en hälsning till ekan när de någon gång kom flygande tillbaka över den.

I slutet av augusti var det tyst och stilla på stranden. Och i september gulnade björkarnas löv efter en tidig frostnatt, i oktober föll deras och alarnas löv i ner i ekan. Det var som om ett guldregn föll över den. Men alla löv hamnade inte där utan i vattnet bredvid. En del fördes bort av strömmen, andra fångades upp av nyckfulla vindilar medan åter andra sjönk till botten där de blev liggande i drivor. Det var tecken som ekan för-

stod att tyda. Nu skulle det inte dröja länge innan vattnet blev så kallt att en tunn isskorpa bildades på dess yta.

En klar morgon i november fann ekan att vattnet i och omkring den hade frusit till is. Fram mot kvällningen hörde hon en båt lägga ut. Någon slog sönder isen närmast stranden med en båtshake tills man kommit ut i strömfåran där det var isfritt. När karlarna i båten kommit fram till en vassrugge bredvid ekan lade man ut ett par nät där. När de kom tillbaka nästa morgon för att vittja näten sprattlade där små blanka fiskar. Det var siklöjor. Ekan kände igen dem. Det var rätta tiden att ta dem på nät nu när de lekte.

Några dagar framöver kom männen tillbaka och vittjade sina nät. Sen blev allt lugnt och tyst igen och ekan tänkte: kommer vi bara in i december så får jag se lakfiskarna.

December kom med snö och kyliga dagar. Isen blev tjockare och höll snart den gamla ekan i ett hårt grepp. Det var inte precis så här som ekan hade tänkt sig att tillbringa vintern, men den hade inget val. Fram mot jul väntade den fortfarande på lakfiskarna, men allt var tyst och stilla på stränderna kring Svartälven.

I januari, tänkte ekan. Då måste dom komma.

Januari kom men inga lakfiskare. Kölden tilltog, midvinter närmade sig och isen höll nu ekan i ett järngrepp. Den kände sig gammal och trött och orkade inte längre stå emot sömnen. Den sov över februari och en bit in i mars då den vaknade av hessa fågelskrin. Det var kråkor som höll till på den nu porösa isen.

Det är snart vår, tänkte ekan och somnade igen.

Den vaknade av att solen sken och smälte isen kring den till vatten. Snön som låg som ett täcke över den smalt. De var nu inne i april och isen blev för varje dag allt tunnare och skröpligare tills den en dag helt hade

släppt sitt grepp om ekan. Och nu kom småfåglarna tillbaka från de sydliga nejder där de tillbringat vintern. En dag hörde ekan en bekant drill. I en trädgren över den satt hennes vän bofinken.

– Jaså, du har hamnat här, kvittrade fågeln. –Ja, det är kanske bättre än att ligga där du låg förut.

Grenen vippade till och bofinken var borta. Ekan kände sig uppiggad av besöket. Våren var i alla fall här och snart skulle det bli liv och rörelse på älven igen. Trodde den.

En gammal enstöring till lakhanne tog sin boplatz under ekan. Den gav sig ut på nattliga strövtåg för att skaffa sig föda men under dagarna låg den stilla.

En morgon slog några främmande stora fåglar ner i älvmyningen. De hade långa halsar. Kinderna var vita. De letade föda någon halvtimme inne i vassruggen där ekan låg innan de lyfte med tunga vingslag och flög in till tjärnen, där de stannade någon tid. Ekan kände inte igen dem. Den kunde ju inte veta att det var kanadagäss som gjorde Dussmossetjärnen den äran.

Vattnet steg och gäddorna sökte sig in i vikarna för att leka. En hona och hane ställde till med en munter dans i ekan som nu var halvfull med vatten. Gäddhonan lade sin rom under aktertoften och hannen sprutade sin mjölke över den. Så vispade de till med sina stjärtar och försvann över relingen. Kvar i ekan var en sky av rom och mjölke som långsamt lade sig till ro.

Kors, tänkte ekan, vem kunde väl tro att jag skulle stå fadder till små gäddyngell!

Men så blev det. Efter några dagar hade romkornen fått prickar som växte och blev allt större. Till sist blev de till små fiskyngel. Då vältrade den gamle lakhanne sig en dag över relingen för att se vad som stod på.

– Minnsann tror jag inte det vankas läckerheter här, mumlade den för sig själv och skäggtömmarna under hakan darrade. Så gav han sig ner under toften och tog för sig. De små ynglen simmade åt alla håll för att komma undan den glupske laken men många hamnade i magen. När han slukat de flesta plaskade han till med stjärten och försvann. Han kom inte tillbaka. Solen började nu gassa och det varmare ytvattnet gjorde att han sökte sig ut på djupare vatten.

Dagarna blev längre. Kvällarna var fortfarande kyliga. April var en oberäknelig månad. Ena dagen sken solen och tussilagon gjorde sitt bästa för att fånga dess strålar i sina små blommor. Dagen därpå var himlen mulen och ett tätt snöfall lade en vit matta över ekan. Så kom solen och smälte snön. Blåsippornas knoppar svällde. Nu var väl ändå våren här? Nej, en ny snöby kom. Så växlade vädret dagarna i ända hela april tills kvällarna började bli ljusare. Grodorna höll nattliga konserter i tjärnen, fiskarna blev livliga. Gädda jagade abborre, abborre jagade mört. Maj kom med ljumma kvällar. Lövträdens knoppar svällde och slog en morgon ut i små gröna blad. Ekan mindes det gamla talesättet: ”När allöven är stora som musöron kommer norsen”.

Så var det också nu. Först kom någon ur det gamla gardet av norsfiskare ner, gick av och an efter stranden och spanade ut i skymningsdiset över älven. Så kom allt fler ner till älvmyningen, gående eller cyklande, ung som gammal. En kväll någon timma efter solens nedgång kunde man se måsarna dra sig in mot stranden och i samma ögonblick spred sig ett glatt budskap från man till man längs älvens stränder: Norsen går till! Och ekan trodde knappt sina kvistögon när en eld flammade upp på Valässidan. Allt var ju som i gamla dar!

Nu blev det liv och rörelse längs Svartälven några kvällar, från mynningen ända upp till den gamla Svartbron. Karlskogaborna gick man ur huse för att häva nors. För den gamla ekan följde nu en härlig tid. Den behövde nu inte längre drömma sig tillbaka till sin ungdom.

Efter norshåvandet följde en tid av intensivt gäddfiske i älvmyningens vikar. Mot månadens slut lugnade det ner sig. En gös slog sina lovar runt ekan en kväll, jagande efter nors. Ett gräsandpar kom flygande och sog ner i den vassrika tjärnen för att bygga bo. Men det allra märkligaste hände i mitten av juni. Under ett par dygn i veckan hände det att båtar roddes ut i strömfåran redan innan dagsljuset ännu hunnit bryta igenom. Karlarna i båtarna plaskade och stod i och i gryningsljuset kunde ekan se fiskarna kasta ut revar med flöten och krokarna på. Ibland fick någon napp och kunde dra upp en halvstor fisk. Ekan som ju var van vid nät- och ryssjefiske kunde inte begripa vad de höll på med. Den kunde ju inte veta att Möckelns fiskevårdsförening hade inplanterat ädelfisk i sjön. Ibland hördes uttryck som ”perkele” och andra främmande ord som ekan inte förstod.

Barnen kom ner till stranden igen och plaskade i det fortfarande kyliga vattnet. En dag när de stod på ekans båda tofter och roade sig med att gunga den i sidled roddes en man förbi i en eka. Han bromsade med årorna, backade fram till den och sa: – Dej känner jag igen. Så tog han den gamla ekan på släp bakom sin egen för att bogsera in den i tjärnen. Det gick långsamt eftersom den var halvfull med vatten. Mannen tog sitt öskar och öste ekan. Sen roddes han in i ett dike som förband tjärnen med älven. Nu var det inte längre högvatten och den gamla ekan hade svårt att pressa sig genom diket, men in i tjärnen kom den i alla fall. Roddaren, som själv bodde efter Flottnäsvägen, bogserade nu ekan över tjärnen till stranden längs banvallen. Där lossade han förtöjningen som bundit ihop båtarna, tog årorna ur ekan och lade dem i sin egen båt. –Dom behöver du inte längre. Här får du ligga i fred, sa han.

Nu hade ekan kommit hem igen. Tjärnen med sina gula näckrosor och trollsländor var en välbekant miljö. Här häckade ett andpar och det fanns gott om abborre och mört som pilade omkring bland vattenväxterna.

Sommaren gick utan att ekan märkte det. Den sjönk ofta i dvala nuförtiden. Jag har väl blivit gammal, tänkte den. För varje vecka som gick sjönk den allt djupare ner i dyn. Och när det var dags för svalorna att samlas på telefonträäderna innan de som de första av flyttfåglarna gav sig ut sin långa resa söderut hade ekan sjunkit så djupt ner i dy och slam att man inte längre kunde se något av den ovanför vattenytan.

Men ekan saknade inte längre livet däruppe. Den hade gått till de sälla fiskevattnen.